

Фраєр О. В.

*к.е.н., науковий співробітник відділу економіки і політики аграрних перетворень
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
м. Київ, Україна*

РОЛЬ МАЛИХ ВИРОБНИКІВ У ПОСИЛЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Сільське господарство України є однією з найважливіших галузей економіки, забезпечуючи у довоєнний період понад 10% ВВП країни, 14%

робочих місць та 40% загального експорту [1]. У контексті воєнних дій, які спричинили численні економічні, соціальні та екологічні виклики, продовольча безпека країни залежить від здатності агропродовольчої системи адаптуватися до нових умов.

Передумовою до становлення сучасної агропродовольчої системи були численні реформи, які призвели до становлення різних форм господарювання, таких як господарства населення, фермерські господарства, підприємства різних форм власності та їх об'єднання тощо. Відповідно, сформувалися розбіжності між малими господарствами та аграрними підприємствами, що проявляється у поляризації за багатьма показниками, такими як рівень доходів, доступ до ринків, технологічне оснащення, можливості доступу до державної підтримки і отримання фінансових кредитних ресурсів [2]. Підприємства фокусуються на виробництві переважно рослинницької продукції для зовнішнього та внутрішнього ринків, тоді як малі виробники більше орієнтовані на самозабезпечення та обслуговування локальних ринків.

У 2021 році близько 55% сільськогосподарських угідь використовувалось сільськогосподарськими підприємствами, 45% – господарствами населення [3]. У структурі посівних площ підприємств в довоєнний період на зернові і зернобобові культури припадало 58%, технічні – 39%; господарств населення – на зернові і зернобобові – 50%, овочеві – 21%, технічні – 16%, кормові – 13%. Рівень розораності сільськогосподарських земель під інтенсивним виробництвом агропідприємств становить майже 95% [1]. За останні 10 років підприємства спеціалізувалися на вирощуванні лише певних видів культур, що призвело до появи монокультур (Таблиця 1).

Через розорювання сільськогосподарських земель і зменшення кількості культур у сівозміні¹, у період між 2010 та 2021 роками відбулося значне збільшення посівних площ під технічні культури, зокрема під соняшник (з 3,6 до 5,5 млн га). Також суттєво зросли посівні площі під кукурудзу (з 2,9 до 4,4 млн га). У 2022 році відбулося скорочення посівів ряду сільськогосподарських культур. Разом з тим, відбувалося нарощення виробництва сої та ріпаку.

---

¹ Згідно офіційних статистичних даних, сільськогосподарські підприємства і фермерські господарства у 2021 році використовували близько 21 тис. га сільськогосподарських угідь, з яких 20 тис. га було засіяно сільськогосподарськими культурами.

Таблиця 1

Посівні площі вибраних сільськогосподарських культур у секторі сільськогосподарських підприємств, 2010-2022 рр., тис. га

Культури	Роки				Абсолютне відхилення 2021 р. до 2010 р.	Абсолютне відхилення 2022 р. до 2021 р.
	2010	2015*	2021	2022**		
Зернові та зернобобові	11280,3	10719,4	11791,3	8741,2	511	-3050,1
З них: Пшениця	5089,2	5376,1	5427,7	4098,4	338,5	-1329,3
Кукурудза	2075,2	3142,6	4438,8	3394,3	2363,6	-1044,5
Ячмінь	2978,3	1586,5	1325,7	863,1	-1652,6	-462,6
Олійні	5740,3	6885,2	7688,4	7118,4	1948,1	-570
З них: Соняшник	3667,3	4092,6	5516,9	4501,3	1849,6	-1015,6
Соя	1032,2	2002,5	1127,4	1384,9	95,2	257,5
Ріпак	864,4	665,8	992,4	1178,2	128	185,8
Інші	1975,2	1101,8	719	573,6	-1256,2	-145,4
Всього:	18995,8	18706,4	20198,7	16433,2	1202,9	-3765,5

Джерело: розраховано на основі [4]

* Зменшення посівних площ у 2015 році пояснюється тимчасовою окупацією АР Крим і східних територій країни.

** Зменшення посівних площ у 2022 році пов'язано із війною, розв'язаної російською федерацією і окупацією територій України.

Питома вага підприємств у структурі валової продукції становить близько 55% переважно продукції рослинництва, а особисті селянські та фермерські господарства виробляють близько 45%, поставляючи значну частину овочів – 95,4%, картоплі – 98,4%, яловичини та телятини – 72,4%, молока – 69,3%, свинини – 41,5% [1].

Виробництво продукції рослинництва у господарствах різних категорій за період з 2021 по 2022 рік, після повномасштабного вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року, демонструє суттєве зниження у більшості категорій. Найбільші зміни спостерігаються в секторі сільськогосподарських підприємств. (Таблиця 2).

Для культур зернових та зернобобових, фермерські господарства показали зниження виробництва на 29,24%, тоді як господарства населення знизили виробництво на 40,78%. Незважаючи на значні втрати, малі виробники продовжують відігравати ключову роль у забезпеченні сільськогосподарських культур.

Таблиця 2

**Порівняння виробництва продукції рослинництва у господарствах
різних категорій у 2021-2022 рр., тис. тон**

	Підприємства		Фермерські господарства		Господарства населення		Відносне відхилення 2021 р. до 2022 р.		
	Роки						Підпр.	Ферм. госп.	Госп. насел.
	2021	2022	2021	2022	2021	2022			
Продукція рослинництва, Культури зернові та зернобобові	55493,7	33908,1	14195,4	8407,1	16321,3	11548,5	-38,9	-29,24	-40,78
Соняшник	10905,1	7910	3308,9	2078,8	2178,4	1340,0	-27,47	-37,18	-38,49
Картопля	364,3	325,9	130,3	107,6	20861,7	20465,7	-10,54	-17,42	-1,90
Культури овочеві	1159	343,4	243,1	101,1	8533,1	7067,1	-70,37	-58,41	-17,18
Культури плодові та ягідні	303,3	211,8	160,9	140,8	1770,9	1642,2	-30,17	-12,49	-7,27

Джерело: розраховано на основі [1].

Виробництво картоплі в господарствах населення зменшилося лише на 1,90%, що є найменшим спадом серед усіх категорій. Це свідчить про їх важливість у забезпеченні населення країни картоплею, особливо в умовах зниження виробництва в інших категоріях виробників. Подібна ситуація спостерігається і для овочевих культур. У виробництві плодів та ягід подібна ситуація.

Таким чином, сьогодні малі виробники відіграють важливу роль у посиленні продовольчої безпеки України, особливо в умовах війни і забезпечують потенціал агропродовольчої системи безпосередньо з позиції забезпечення населення якісним продовольством. Хоча виробництво у фермерських господарствах і господарствах населення зазнало скорочень, ці категорії демонструють певну стійкість порівняно з підприємствами. Їх внесок у виробництво основних продуктів харчування є надзвичайно важливим, і їх підтримка повинна бути пріоритетом для стабілізації та підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва у повоєнній країні.

Список використаних джерел

1. Сільське господарство України, 2022 р. Статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України.
URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/09/S_gos_22.pdf
2. Геєць В. М., Бородіна О. М., Прокопа І. В. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна модернізація : наукова доповідь. Київ: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2012. 56 с.
3. Сільське господарство України, 2021 р. Статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України.
URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/09/sg_21_pdf.zip

4. Рослинництво України, 2022 р. Статистичний бюлетень. Київ : Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/09/zb_rosl_2022.pdf

THE ROLE OF SMALL PRODUCERS IN STRENGTHENING FOOD SECURITY IN UKRAINE

Abstract. Ukraine's agriculture, vital to its economy, is challenged by war. Small producers and large agribusinesses differ in market access, technology, and financial resources. Small producers, focusing on local markets and self-sufficiency and using 45% of agricultural land in 2021, produce the most of plant and animal production for internal consumption in Ukraine. Despite wartime disruptions, small producers remain crucial for key agricultural products, highlighting their importance in maintaining food security.

IRWIR PAN
Polska Akademia Nauk
Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa

Asociația tinerilor și tinerelor
din România

Co-funded by the
European Union

RUAR
REBUILD RURAL
UKRAINE

«СУЧАСНІ ВИКЛИКИ В УПРАВЛІННІ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ»

“MODERN CHALLENGES IN LAND RESOURCES MANAGEMENT”

**Матеріали I Міжнародної науково-практичної
конференції**

**Materials of the 1st International Scientific and
Practical Conference**

Червень/June 7, 2024

УДК 332.36

Сучасні виклики в управлінні земельними ресурсами: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 червня 2024 р.). Київ : Редакційно-видавничий відділ НУБіП України, 2024. 168 с.

Видання містить матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні виклики в управлінні земельними ресурсами». Тематика конференції відображає комплексність, міждисциплінарність і багатовекторність проблем формування сталого землекористування та інноваційних підходів до їх вирішення. У тезах доповідей учасників представлено технічні, організаційні, економічні, екологічні та соціальні засади забезпечення формування сталого землекористування.

Матеріали збірника будуть корисними для фахівців у сфері землеустрою, геодезії, картографії, містобудування, геоінформаційних технологій та ін.

The publication contains materials of the I International scientific-practical conference «Modern challenges in land resources management». The theme of the conference reflects the complexity, interdisciplinarity and multi-vector nature of the problems of sustainable land use formation and innovative approaches to their solution. The participants' reports present the technical, organizational, economic, environmental and social principles of ensuring the formation of sustainable land use.

The materials of the collection will be useful for specialists in the field of land management, geodesy, cartography, urban planning, geographic information technologies, etc.

Матеріали подано в авторській редакції

Materials are submitted in the author's edition

Рекомендовано до друку вченими радами

Факультету землевпорядкування Національного університету біоресурсів і природокористування України
(протокол № 10 від 20 червня 2024 р.)

Інституту землекористування Національної академії аграрних наук України
(протокол № 6-1 від 24 червня 2024 р.)

ISBN 978-617-8171-66-7

© Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2024
©Institute of Rural and Agricultural Development Polish Academy of Sciences (IRWiR PAN), 2024
©ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2024
©Інститут землекористування НААН України, 2024